

Innenfraperspektiver og anerkjennelse i samisk kirkelig ungdomsarbeid

Av Line M. Skum

Artikkelen belyser hva som hadde betydning for at samiske ungdommer valgte å delta på samiske ungdomshelger arrangert av Samisk kirkeråd i perioden 2012–2017. Artikkelen bygger på et pilotprosjekt med intervjuer med tre samiske ungdommer som deltok på to eller flere ungdomshelger i denne perioden. Funnene vil i denne artikkelen bli drøftet i lys av personlige og faglige innenfra- og utenfraperspektiver på religioner og livssyn og anerkjennelse. Ungdommenes opplevelse av anerkjennelse av mangfoldige samiske identiteter og samiske språk blant lederne var av stor betydning for trivsel og for ønsket om å delta på lignende arrangement. Ledernes anerkjennelse står i sammenheng med deres innenfraperspektiver på samisk språk og samiske kulturtradisjoner og åndelige tradisjoner, noe som også kom til uttrykk innholdsmessig.

LINE M. SKUM (f. 1970), universitetslektor og fagansvarlig for Praktisk-kirkelig diakoniutdanning, Kirkelig utdanningscenter nord / Girkolaš Oahpahusguovddáš Davvin (KUN) – VID Tromsø, Breivika, 9037 Tromsø. E-post: line.m.skum@vid.no

Nøkkelord: samisk trosopplæring, anerkjennelse, innenfraperspektiver, Samisk kirkeråd.

INNLEDNING

Trosopplæring har vært og er et sentralt satsingsområde i Den norske kirke (Dnk). Samisk kirkeråd (SKR) ble opprettet i 1992 med mål om å fremme, verne og samordne samisk kirkelig og ivareta urfolksspørsmål på vegne av Den norske kirke (Samisk kirkeråd, 2016). Samisk trosopplæring, tilpasset samiske barn og unge, har vært tema i Den norske kirke helt siden trosopplæringsreformen ble vedtatt i 2003.¹ Behovet for en større satsing på samisk ungdomsarbeid i form av leiararbeid, kom tydelig frem i Strategiplan for samisk kirkelig i 2011 (Samisk kirkeråd, 2011,

¹ Trosopplæringsreformen i Den norske kirke ble innledet med en femåring forsøks- og prosjektfase. I perioden 2004–2008 ble det gjort forsøk lokalt, regionalt og nasjonalt, deriblant også i Sis-Finnmárkku proavásuohkan / Indre Finnmark prosti. Hentet 3. mai 2023 fra https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/kr_33_11_trosopplæringsreformen.pdf.

s. 33). Samisk kirkeråd har derfor siden 2012 arrangert ungdomshelger rettet mot samisk ungdom over hele landet. Jeg forstår dette arbeidet som del av kirkens trosopplæring da det ble formidlet kristent trosinnhold på ungdomshelgene.

I denne artikkelen vil jeg belyse hva som hadde betydning for at samiske ungdommer valgte å delta flere ganger på samiske ungdomshelger i perioden 2012–2017. Grunnlaget for artikkelen er et pilotprosjekt støttet av Den norske kirke, med intervjuer med tre samiske ungdommer som deltok på to eller flere ungdomshelger i denne perioden. Ungdomshelgene var rettet mot to ulike aldersgrupper, 14-19 år og 16-30 år. På ungdomshelger rettet mot den eldste aldersgruppen var fokus på lederopplæring sentralt. Flere av de voksne lederne deltok på ungdomshelger for begge aldersgruppene i perioden 2012–2017. På Samisk kirkeråds Facebook-side Ung i Sápmi sto følgende om Hvorfor ungdomshelg?:

Vi ønsker å bidra til at unge, kristne samer får en arena der de kan bidra med sine synspunkter, få utøve sin kristne tro sammen med andre unge mennesker, få fellesskap, opplevelser og vennskap, få ledertrening til bruk i egen menighet og komme med innspill til videre ungdomsarbeid.² (Samisk kirkeråd, 2013)

På lederhelgene hadde man fokus på ledertrening, og flere av deltakerne ble etter hvert medledere på ungdomshelgene. Tema på lederhelgene kunne være «lek og ledelse, grenser og begrensninger, bli kjent med seg selv og egne lederegenskaper, lagbygging og veiledning».³

Motivasjonen for å forske på dette feltet er for det første at jeg selv har jobbet med samisk ungdomsarbeid og er interessert i dette arbeidet.⁴ For det andre har det ikke tidligere vært forsket på de samiske ungdomshelgene i regi av Samisk kirkeråd. Det forskes imidlertid på samisk konfirmantleiarbeid i Sverige, hvor det er utviklet kontekstuelle trosopplæringsmodeller som er relevante for min analyse (Brydsten, 2020). I 2008 kom delrapport 6, *Evaluering av Trosopplæringsreformen. Samisk trosopplæring* (Arbeidsfellesskapet, 2008). Delrapporten anbefalte at samisk trosopplæring ikke måtte bli et norsk prosjekt for samer, men et samisk prosjekt ledet og drevet frem av samer selv (Arbeidsfellesskapet, 2008, s. 156). Med begrunnelse i forsoningsarbeid understreket denne delrapporten også betydningen av at samisk trosopplæring ikke måtte bli et internt samisk prosjekt (Arbeidsfellesskapet, 2008, s. 156). En nyere masterstudie om samisk trosopplæring i fire menigheter i Tromsø viser at manglende kompetanse og innsikt i

---

2 Fra invitasjon til samisk ungdomshelg publisert 9. oktober 2013 på Facebook-siden «Ung i Sápmi». Siden er ikke lenger i drift på Facebook.

3 Fra Facebook-siden «Samisk kirkeliv», 21. oktober 2014.

4 Jeg ledet prosjektet «Ung i Sápmi» i regi av Samisk kirkeråd i perioden 2000–2004. Det var et samiskkirkelig leiarbeid som samlet ungdom regionalt og nasjonalt.

hva samiske tradisjoner, samisk åndelighet og samiske kristendomspraksiser innebærer lokalt, gjør at samisk trosopplæring oppleves utfordrende (Siri, 2023).

BAKGRUNN FOR PILOTPROSJEKTET

Samisk ungdom lever i skyggen av en lang historie med fornorskning, hvor også kirken har spilt en rolle. Fornorskningen er grundig dokumentert i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023). Samene er urfolk som bor i Norge, Sverige, Finland og Russland. Fornorskningspolitikken rettet mot samer og kvener var bakgrunnen for at Stortinget valgte å opprette Sannhets- og forsoningskommisjonen i Norge (2018–2023).⁵ Kommisjonen skulle granske uretten som er blitt begått og komme med forslag til tiltak som kan føre til forsoning. Fornorskningspolitikken var målrettede, statlige tiltak rettet mot samer og kvener for at de skulle gi opp sine språk og kulturelle særtrekk i bytte med norsk språk og kultur, og ble utformet og satt ut i livet på midten av 1800-tallet og varte frem til 1960-tallet (Andresen et al., 2021, s. 157). Kirke og stat var nært knyttet sammen. I samiske kystområder mistet mange det samiske språket, noe som ledet til et identitetsskifte hvor man lærte å være norsk (Pedersen & Høgmo, 2012). Fornorskningen av samer har ført til at også samisk ungdom rammes av denne historien. Samtidig som revitalisering av samisk språk finner sted, opplever mange voksne og ungdommer en språksorg over et språk de aldri fikk lært seg, og en lengsel etter «et språk de kan identifisere seg med og som knytter dem til slekten» (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 129). Rapporten peker videre på at det er en kunnskapsløshet i befolkningen om hvordan nedvurderingen av samisk, kvensk og skogfinsk språk og kultur førte til språk- og kulturtap (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 22). Denne kunnskapsløsheten finnes også i Den norske kirke.

Samisk ungdom vokser opp i ulike etniske og kulturelle kontekster, både i områder der samer er i flertall og i områder der samer er i mindretall (Nystad et al., 2017, s. 1). For mange samiske ungdommer i dag er det å være same forbundet med stolthet, og mange gir uttrykk for sin samiske identitet i det offentlige rom. Andre opplever hets og trakassering som en del av hverdagen (Bertheussen, 2020). Ifølge Mihá-undersøkelsen rapporterte 95 prosent av samer i alderen 16–31 år at de opplever fordommer og diskriminering (Hansen & Skaar, 2021). Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) publiserte i 2022 rapporten *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter*, og den viser at hatprat oftest observeres mot jøder, samer, romer og romani/tatere. Hatprat mot samer er vanligst i Midt-Norge og i Nord-Norge (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2022). Diskriminering utgjør en risiko for psykisk helse (Hansen & Skaar, 2021, s. 342). Samtidig viser forskning at ungdom som har en trygg kulturell identitet og som er stolte av sin

---

5 På grunn av koronapandemien ble kommisjonens arbeid utvidet med ett år, og sluttrapport ble levert 1. juni 2023.

samiske kultur, takler psykisk motgang best (Nystad, 2016). Dette er også et viktig bakteppe for å forstå betydningen av de samiske ungdomshelgene som en samisk arena i kirken.

I *Plan for diakoni* i Den norske kirke forstås diakoni som kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Den norske kirke, 2020, s. 1). Planen sier videre: «Diakonien er både grunntone i alle forhold i menigheten, og den konkretiseres i egne tiltak» (Kirkerådet, 2020, s. 1). Inkludering kan derfor også forstås som et sentralt perspektiv i all kirkelig virksomhet, og har derfor også noe å si for kirkens trosopplæringsarbeid. *Plan for trosopplæring. Gud gir – vi deler*, vektlegger at tilhørighet og eierskap skapes gjennom inkludering og aktiv deltakelse (Kirkerådet, 2010, s. 27). I planen bygger inkludering på likeverdighet og ikke på likhetsidealet. Man skal kunne tilhøre et sosialt, kulturelt og faglig fellesskap og samtidig kunne være forskjellige (Kirkerådet, 2010, s. 27). Anerkjennelse av et samisk mangfold kan ha betydning for hvordan ungdommer finner seg til rette på en kirkelig ungdomsarena.

METODE

Denne artikkelen er basert på en kvalitativ undersøkelse gjennom tre semistrukturerte dybdeintervjuer med én kvinne og to menn, gjennomført i 2018. Studien var et pilotprosjekt, støttet av Den norske kirkes trosopplæringsmidler, og derfor er utvalget av informanter lite. De tre informantene hadde deltatt to eller flere ganger på samiske ungdomshelger i regi av Samisk kirkeråd i perioden 2012–2017. Samtlige hadde også deltatt på ungdomshelger for eldre ungdom med fokus på lederopplæring. Hvert intervju varte i cirka 1,5 timer og ble transkribert i etterkant. Jeg intervjuet samisk ungdom fra ulike samiske språkområder, selv om de på intervjutidspunktet ikke nødvendigvis bodde på hjemstedet sitt. Informantene var over 18 år og kom fra nordsamisk og sørsamisk område. Det lyktes ikke å finne lulesamisk informant på intervjutidspunktet. Utfordringen med å rekruttere samisk ungdom til undersøkelsen kan både være knyttet til at jeg var ukjent for mange, samt manglende tillit til kirkerelatert forskning på samisk ungdom. Jeg gjennomførte intervjuene alene, og de fant sted i nærheten av bostedet til den enkelte informant. Intervjuguiden besto av åpne spørsmål på norsk, og alle spørsmålene ble besvart av samtlige informanter. Jeg har selv samisk bakgrunn, og egne innenfraperspektiver på samisk kirke- og samfunnsliv kan ha påvirket hvor åpen den enkelte informant valgte å være. Samtidig kunne møtet med meg som diakon og forsker også skape en avstand som potensielt sett kunne påvirke informantenes refleksjoner.

I kvalitative intervjuer er det viktig å ivareta integriteten til de personene som intervjues, både under selve intervjuet og i etterkant, når resultatene skal presenteres og fortolkes (Fangen, 2022, s. 1). Jeg har valgt å bruke få direkte sitater fra intervjuene for å ivareta anonymiteten til informantene i et lite miljø, og heller presentere sentrale tema som gikk igjen i intervjuene. I denne artikkelen bruker jeg tematisk analyse, som innebærer å oppdage, tolke og presentere mønstre og meningsklynger i dataene (Spencer et al., 2014, s. 270–271). Målet mitt er å peke på områder som kan være av betydning for samisk trosopplæringsarbeid og som kan danne grunnlag for videre forskning.

TEORETISKE PERSPEKTIVER

Med utgangspunkt i intervjumaterialet har jeg valgt ut to teoretiske perspektiver i analysen av funnene i denne studien. Det ene perspektivet er hentet fra teologen Levi Geir Eidhamars innenfra- og utenfraperspektiver i religions- og livssynsundervisning (Eidhamar, 2006, s. 93–97). Selv om Eidhamar skriver ut fra skolen som kontekst, er det likevel relevant å bringe hans teori i dialog med mitt materiale. Det andre teoretiske perspektivet er hentet fra Axel Honneths forståelse av anerkjennelse, som i mitt materiale henger sammen med Eidhamars refleksjon, særlig knyttet til innenfraperspektiver på religions- og livssynsundervisning.

INNENFRA- OG UTENFRAPERSPEKTIVER

Eidhamar sammenligner ulike perspektiver på religioner og livssyn med å fotografere bygninger. De bildene man tar utenfra og innenfra av en og samme bygning er svært forskjellige (Eidhamar, 2006, s. 93–97; 2019, s. 28). På samme måte kan utenfraperspektiver på samisk religion og samisk livssyn bidra til at man ikke kjenner seg igjen, fordi man har vokst opp med innenfraperspektiver, som ser annerledes ut enn dem man for eksempel møter i en kirkelig sammenheng.

Eidhamar redegjør for fire perspektiver på religions- og livssynsundervisning. *Det personlige utenfraperspektivet* er tilnærmingen man som privatperson har til religioner og livssyn man selv ikke tror på. *Det faglige utenfraperspektivet* beskriver og analyserer en livssynstradisjon vitenskapelig uten å ta hensyn til rådende synspunkter innenfor tradisjonen selv. *Det personlige innenfraperspektivet* er forholdet man har til egen religion eller eget livssyn. *Det faglige innenfraperspektivet* gir en vitenskapelig beskrivelse og analyse av mangfoldet i hvordan ulike tilhengere av et livssyn forstår sitt eget livssyn sett innenfra (Eidhamar, 2006, s. 93–97). Med utgangspunkt i hovedfunnene i undersøkelsen min anser jeg Eidhamars perspektiver som relevante for drøftingen av ledernes rolle i møte med deltakerne på de samiske ungdomshelgene.

ANERKJENNELSE

Filosofen Axel Honneth peker på at det er en nær sammenheng mellom anerkjennelse og menneskets evne til å uttrykke seg og verdsette seg selv i fellesskapet og i samfunnet (Korslien, 2009, s. 89; Willig & Honneth, 2003, s. 15). Sentralt i Honneths anerkjennelsesteori er at menneskets personlige identitet ikke kan bygges uten anerkjennelse (Korslien, 2009, s. 89; Willig & Honneth, 2003, s. 12). Hans forståelse av anerkjennelse bygger på Hegels anerkjennelseslære: «Ved å anerkjenne den andres annethet *forsoner* partene seg med hverandre i, (sic) 'Das versöhnende Ja' med det som resultat at *Geist*, et sant menneskelig fellesskap, kan oppnås» (Støle, 2011, s. 89). Anerkjennelse er altså et viktig grunnlag for filosofiens forståelse av fellesskap, det vil si hvordan fellesskapet oppstår og holdes sammen. Et inkluderende fellesskap må kunne romme annerledeshet i ulike fasetter for at den andre skal kunne kjenne seg inkludert. Kari Karsrud Korslien henviser i artikkelen «Anerkjennelsens plass i diakonien» til Nancy Frasers poeng om at den anerkjennelsen som skjer i mellommenneskelige relasjoner, er avgjørende for dannelsen av selvbevissthet: «Det å bli nektet anerkjennelse eller å bli misanerkjent er å bli utsatt for både en fordreining av ens relasjoner til seg selv og en skade for ens identitet» (Fraser, 2002, s. 252; Korslien, 2009, s. 89). Filosofiprofessor Caitlin Mun Cheng Tom problematiserer anerkjennelsespolitikk, og har et viktig poeng:

Ill-conceived and poorly executed policies of recognition can overlook the complexity of cultural and other group-based identities, flatten internal diversity, and bind groups and individuals to misunderstood, static, or otherwise inappropriate conceptions of their cultural identities. These shortcomings can cause real harm both to individuals who belong to these groups and to the groups themselves. (Tom, 2018, s. 86)

Er grunnlaget for anerkjennelse for smalt, kan mangfoldet snevres inn og binde mennesker i kulturelle, statiske identiteter. Dette er relevant for min senere drøfting av stereotypier som samisk ungdom kan møte på.

HØVEDFUNN

Jeg vil nå presentere tema som gikk igjen i alle tre intervjuene. Informantene fikk spørsmål om en rekke sider ved samiske ungdomshelger som arena for møte med andre samiske ungdommer, ledere og ulike tema. På de samiske ungdomshelgene deltok samisk ungdom både fra samiske flertallsområder og fra samiske mindretallsområder. Materialet som behandles i denne artikkelen, omfatter informantenes egne opplevelser av hva som ble viktig for at de ønsket å delta flere ganger på ungdoms- og lederhelger.

BETYDNINGEN AV EN SAMISK ARENA I KIRKEN

Samtlige informanter vektla at det hadde betydning for deltakelsen på ungdomshelgene at det var Samisk kirkeråd som sto som arrangør og at samiske tema hadde en naturlig plass i programmet. En informant uttrykte det slik:

Jeg synes det er det som gjør det til mitt også. Eller til vårt. Det er jo det som knytter oss i hop ... Det at det er et samisk tema, binder mye mer, og man ser kanskje mer mening med hvorfor man er der også. Og hvordan man ser på de her ungdomssamlingene.

Informantene trakk særlig frem betydningen av at lederne hadde god kunnskap om samiske forhold i de ulike samiske språkområdene, og deltakerne opplevde at de ble bekreftet og anerkjent som samisk ungdom fra sitt område. Informantene opplevde at de kunne være seg selv og at de ikke måtte passe inn i visse typer forventninger til det å være same og til beherskelse av samisk språk. En informant sa dette om lederne: «De skapte det gode, trygge miljøet. På væremåten. Være inkluderende og passe på at alle har like mye verdi.» Samtlige informanter trakk frem at det var fint å være på en arena hvor man ikke måtte forklare mye om det samiske for å gjøre seg forstått. Noen hadde hatt opplevelser av å være et eksotisk innslag på norske arenaer, også i kirken, men det slapp man på samiske ungdomshelger. En informant sa det slik om det å delta på norske arenaer: «Det viser seg at det er en del ting de ikke forstår. Det blir helt annerledes.»

INKLUDERENDE SAMISK SPRÅKBRUK

Det ble ikke stilt krav om beherskelse av samisk språk for å delta på de samiske ungdomshelgene. Samtlige informanter trakk likevel frem at bruken av ulike samisk språk på samlingene var viktig for dem. Én uttrykte at det var unikt for vedkommende å oppleve en samisk ungdomsarena hvor både nord-, lule- og sørsamisk var likestilt og brukt like mye underveis på samlingene. En informant sa:

Så føler vi at det blir en sånn fin arena for å treffe folk fra andre deler av Sápmi. Pluss at det blir en arena for å bruke språket. Dem finnes det ikke så mange av heller. Det er veldig godt å ha noe sånt også.

På andre samiske ungdomsarenaer hadde vedkommende opplevd at nordsamisk var mest brukt og at sør- og lulesamisk ofte kom i skyggen av nordsamisk: «At man brukte alle språkene, synes jeg var veldig bra og veldig viktig. Gjennom det fikk jeg større respekt for de andre samiske språkene enn mitt eget også.» Bruken av alle de tre samiske språkene bidro både til å synliggjøre det språklige mangfoldet og til at man kunne lære seg ord og uttrykk på de andre samiske språkene, enten

man behersket samisk fra før eller ikke. Informantene trakk også frem at det var av stor betydning for dem å bruke og å høre samisk i gudstjenester på samlingene. En informant fortalte at det var helt naturlig å skrive bønner på sørsamisk, og ikke bare oversette bønner fra norsk, når de jobbet med gudstjenestearbeid. Det var betydningsfullt for vedkommende.

ANERKJENNENDE FELLESSKAP

Informantene trakk frem hvor viktig det var for dem å oppleve et inkluderende fellesskap som skapte stor trygghet og hvor den enkelte kjente seg anerkjent som same. En informant sa: «Nei, altså, det jeg synes er veldig, veldig fint med den her typen arrangement, det er at det er så åpent. Jeg opplever i alle fall det. Det er så inkluderende, det er så fordomsfritt.» En annen informant uttrykte:

Det å få det samiske til å være en naturlig del, der har ikke kirken vært. Det tror jeg ikke en vanlig menighet er i dag heller. I hvert fall ikke der det samiske er i minoritet. Det å kjenne at det er naturlig, er veldig viktig og veldig godt.

En annen informant trakk frem at selv om vedkommende kunne kjenne på utenforskap i det samiske samfunnet på hjemstedet, var ungdomssamlingene et sted hvor vedkommende var «god nok same», det være seg med eller uten samisk språkbeherskelse eller med eller uten tilknytning til visse typer næringer. Her la lederne et viktig grunnlag med sine inkluderende og anerkjennende holdninger, som også smittet over på deltakerne. Informantene brukte ulike ord for å beskrive hvordan de ble tatt imot av lederne og andre deltakere på ungdomshelgene: «artig», «sosialt», «åpent», «kjempeinkluderende», «fordomsfritt», «for alle / alle er bra nok for å delta», «kjærlighet» og «jordnært». På spørsmål om hvilket utbytte informantene hadde hatt av å delta på ungdoms- og lederhelger, var svarene knyttet til læring om hvordan man skal behandle andre, om hvordan man kan vokse som menneske / personlig utvikling, om å gå ut av komfortsonen, om å være leder i eget liv og det å ha fått styrket egen selvfølelse. Lek ble også trukket frem som en god måte å bli kjent med hverandre på og bli trygge på hverandre på.

SAMISK GUDSTJENESTEARBEID

Alle informantene trakk frem at samisk gudstjenestearbeid hadde vært viktig for dem og at det hadde gitt dem nye erfaringer med kirken. En av dem sa det slik:

Også kommer jeg jo på at vi har medvirket i en gudstjeneste hvor det var barnedåp den søndagen vi var med i gudstjenesten òg. Det var et fint høydepunkt. Vi hadde vært med å lage den. Det var veldig artig. Vi ble nok litt sånn stolt', både at vi fikk muligheten til å medvirke i gudstjenesten og at det ble veldig fint.

I arbeid med gudstjenester var det naturlig å bruke samisk språk underveis for dem som behersket det, og for eksempel ble bønner skrevet på samisk av ungdommene selv. Særlig den gudstjenesten med dåp av et samisk barn ble trukket frem som en sterk opplevelse. Her ble samisk språk brukt både i liturgien og i salmene. Informantene uttrykte at dette hadde bidratt til å endre deres syn på kirken som kun en norsk arena, og gitt dem en opplevelse av at det også var plass for dem, som unge samer, der.

ANALYSE AV HOVEDFUNNENE

Basert på de tematiske funnene diskuterer jeg i det følgende hvilke innspill de gir til sentrale sider ved samisk trosopplæring og samisk ungdomsarbeid i Den norske kirke. Som analyseredskap vil jeg benytte meg av to teorier: Leiv Geir Eidhamars innenfra- og utenfraperspektiver på religioner og livssyn (Eidhamar, 2019) samt anerkjennelsesteori. Eidhamar utforsker hvordan innenfra- og utenfraperspektiver på religioner og livssyn påvirker fremstillingen av disse i skolen. Jeg vil drøfte Eidhamars perspektiver i lys av filosofen Axel Honneths fokus på den nære sammenhengen mellom anerkjennelse og menneskets evne til å uttrykke seg og verdsette seg selv i fellesskapet og i samfunnet.

Å BEKREFTE ET SAMISK MANGFOLD

Samisk ungdom er sosialisert inn i ulike samiske kontekster, samtidig som de er del av det norske storsamfunnet. De samiske leder- og ungdomshelgene kan sies å ha hatt rammer og innhold som bidro til å omfavne et stort mangfold av erfaringer som ungdommene hadde, og til at ungdommer fra ulike samiske kontekster fikk en likeverdig plass. Det ble skapt et inkluderende læringsmiljø, hvor ungdommene kunne lære av hverandres erfaringer fra ulike deler av Sápmi. Språkmessig var det ikke bare det største samiske språket, nordsamisk, som ble løftet frem, men alle de offisielle samiske språkene i Norge: nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Det kan ligge en myndiggjøring, et maktskifte, i å bli sett for den man er, som også kan bidra til at man mestrer krevende livssituasjoner på en bedre måte (Lutheran World Federation, 2009, s. 46). En av informantene uttrykte at dette var unikt å erfare, selv for en som har vært delaktig på mange ulike samiske ungdomsarenaer tidligere.

Informantenes beskrivelse av lederne kan tolkes i lys av Eidhamars modell, da de både hadde personlige og faglige innenfraperspektiver på samisk kristen tro i ulike samiske kontekster, samt kunnskap om samisk kultur og samfunnsliv. De samiske lederne kom fra ulike deler av Sápmi. På denne måten ble det mulig for ungdommene å dele sine erfaringer om samisk tro og samisk livssyn, da de både ble møtt og forstått, og det kjentes dermed trygt å være seg selv. Et faglig utenfraperspektiv som ikke rommer rådende synspunkter fra tradisjonen selv, kan

virke både stereotypiserende og fremmedgjørende. Tom poengterer at manglende bevissthet om anerkjennelse kan flate ut internt mangfold og binde mennesker til identiteter de ikke har (Tom, 2018). Det samiske samfunnet er mangfoldig, slik ethvert samfunn er. Informantene ga uttrykk for at ledernes kjennskap til mangfoldet i det samiske samfunnet var viktig for deres opplevelse av å slippe å måtte forklare og forsvare seg som same, slik de kunne oppleve på norske arenaer i kirke og/eller samfunn at de måtte.

Bernd Krupka har forsket på sosial læring i kirkelig ungdomsarbeid, og peker på tre former for sosial læring blant informantene: verdilæring, utvikling av prososiale kommunikasjonsformer og kommunikativ selvutvikling (Krupka, 2012, s. 221). Verdilæring er knyttet til gruppearbeid, ledertrening og innholdet i kirkelig ungdomsarbeid. Prososiale kommunikasjonsformer og kommunikativ selvutvikling er knyttet til å åpne opp og sette ord på ting som kan være vanskelige, samt å lytte til andre. Krupka påpeker betydningen av det ungdommene i hans forskning beskriver som en atmosfære preget av «fremsnakking, av å gi ros og av bli sett og se hverandre» i kirkelig ungdomsarbeid (Krupka, 2012, s. 221). Ut fra mitt materiale ser det også ut til å skje en verdilæring på de samiske ungdomshelgene. Den er ikke bare knyttet til verdier fra kristendomsundervisning og ledertrening som sådan, men mine informanter vektlegger også samisk verditenkning som viktig, og at den også er knyttet til andre urfolk i verden.

Alle informantene hadde erfaring med å være på kirkelige arenaer hvor det samiske hadde blitt behandlet i det Eidhamar beskriver som et «faglig utenfraperspektiv», hvor samisk kristendomsforståelse og samiske tradisjoner ikke ble fremstilt ut fra «rådende synspunkter innen tradisjonen selv» (Eidhamar, 2019, s. 28). En informant ga særlig uttrykk for at vedkommende ikke kjente på tilhørighet til noen lokal menighet, da det samiske var usynlig der. Alle informantene vektla at det hadde betydning at ungdomshelgene ble arrangert av Samisk kirkeråd. For å bruke Eidhamars perspektiver på religioner og livssyn kan man si at lederne hadde et personlig innenfraperspektiv på forholdet til kristendommen. Det samme kan man også si om ledernes forhold til samisk kultur og tradisjon. Lederne hadde selv en kristen tro. Samtidig hadde lederne også et faglig innenfraperspektiv på mangfoldet innenfor kristne trosuttrykk og tradisjoner i Sápmi. De hadde kunnskap om og forståelse for ulike samiske språk og åndelige tradisjoner i ulike samiske områder, og åpnet dermed opp for et mangfold av forståelser av kristendomspraksiser sett fra et samisk innenfraperspektiv, både språklig og innholdsmessig. I en norsk kontekst kan faglige utenfraperspektiver fort blir dominerende, det vil si at man ikke tar hensyn til et mangfold av synspunkter innen tradisjonen selv, fordi den kunnskapen ikke nødvendigvis er tilgjengelig i en norsk sammenheng. Det kan skje en forenkling av det samiske kristne og kulturelle mangfoldet som kan gi samisk ungdom en opplevelse av ikke å bli anerkjent som de de er. Det å

bli møtt med forutinntatthet som er preget av stereotypiseringer av det samiske samfunn og av samer, kan komme til å bidra til at ungdommer dermed ikke føler seg helt inkludert med hele seg. Uriktige oppfatninger av ungdommenes kulturelle identiteter minsker opplevelsen av det å bli anerkjent som den man er (Tom, 2018). Ungdommer kan i møte med kirken erfare å oppleve seg som et eksotisk innslag som skal passe inn i majoritetens syn på samer, for eksempel at ekte samer bor på vidda, driver med rein og kan snakke samisk.

Å TA SAMISK KULTUR PÅ ALVOR

Informantene uttrykte at samisk kultur fra ulike steder hadde en naturlig plass på ungdomshelgene. I artikkelen «Contextualising religious education» drøfter Johan Runemark Brydsten betydningen av kontekstuell kunnskap i samisk konfirmantleirarbeid i Sverige (Brydsten, 2020). I 2014 trakk den samiske ungdomsorganisasjonen *Saminuorra* seg fra det mangeårige samarbeidet med Svenska kyrkan om samisk konfirmantleir på grunn av mangel på samisk kompetanse, både språklig og kulturelt, blant representanter for kirken (Brydsten 2020, s. 2; Partapuoli, 2015, s. 9).

Jeg vil i den videre analysen bringe Brydstens kontekstuelle modeller for trosopplæring i dialog med Eidhamars innenfra- og utenfraperspektiver på religioner og livssyn. I intervjuer med ledere og ved å gjennomgå arkivmaterialet til de samiske konfirmantleirene fant Brydsten tre ulike perspektiver på religiøs opplæring (Brydsten, 2020, s. 5). Den første er *trosdrevet kontekstuell religiøs opplæring (faith-driven contextual religious education)*, som tar utgangspunkt i evangeliet og kristne tradisjoner som det viktigste i religiøs opplæring, og der man gjør lokale tilpasninger. Språk og kulturelle uttrykk er verktøy for å støtte det kristne budskapet. Den andre er *dialogisk kontekstuell religiøs opplæring (dialogical contextual religious education)*, som søker et reelt møte mellom kristendommen og kulturen. Verken det kristne budskapet eller den lokale kulturen skal vektlegges mer enn den/det andre, men begge deler kommer til uttrykk og står i dialog med hverandre. Målet er at en ny forståelse kan oppstå. Den tredje er *kontekstdrevet kontekstuell religiøs opplæring (context-driven contextual religious education)*, som tar utgangspunkt i lokale erfaringer. Lokale forhold er sentrale, og det kristne budskapet kan brukes til å forklare og styrke lokal kultur og tradisjon. Utgangspunktet for religiøs opplæring i dette perspektivet er å styrke og løfte frem den lokale kulturen.

Brydstens perspektiver krever ulik grad av faglige innenfraperspektiver, det vil si hvordan man evner å se mangfoldet av tro, trosuttrykk og tradisjoner, slik de for eksempel lever ut på ulike steder i Sápmi. Slik jeg tolker Brydsten, krever en trosdrevet kontekstuell trosopplæring i liten grad at man har satt seg inn i hvordan samisk språk og samiske kulturelle uttrykk lever i en lokal kontekst. Samisk språk vil i et slikt perspektiv stå i fare for kun å bli et verktøy for å oversette evangeliet

og trosuttrykk, for eksempel ved at man bruker bønner, salmer og bibeltekster oversatt fra norsk til samisk. Hvilket lys samisk språk kan kaste over (lokale) trospraksiser, er underordnet. Dette vil kunne oppleves fremmedgjørende. Når mine informanter ga uttrykk for at de i norske sammenhenger ofte måtte forklare og forsvare sider ved samisk tro og tradisjon, kan det være et uttrykk for at deres språk og kultur ikke har noen reell plass, og at det i liten grad finnes en mer grunnleggende forståelse for samiske innenfraperspektiver.

Den dialogiske kontekstuelle trosopplæringen kan ha en viktig funksjon i de tilfeller der de faglige innenfraperspektivene er svake hos kristne ledere i møtet med samiske åndelige tradisjoner og praksiser. De kirkelig ansatte kjenner kanskje ikke til samiske kristne hverdagspraksiser eller mangler generelt kunnskap om samisk språk og kultur. Da kan den dialogdrevne kontekstuelle modellen hjelpe lederne til nettopp å øke sine faglige innenfraperspektiver ved at man lar samer selv bidra i trosopplæringen, med utgangspunkt i samisk språk, samisk kultur og samiske åndelige hverdagspraksiser eller ved at man selv aktivt oppsøker kompetanseheving på feltet.

Kontekstdrevet kontekstuell trosopplæring krever personlige og faglige innenfraperspektiver blant kristne ledere i møte med samisk tro og tradisjon i en lokal kontekst. Faglige innenfraperspektiver anerkjenner at det er et mangfold av forståelser av tro og trospraksiser, og at dette kan uttrykkes på ulike måter på ulike språk. Dette perspektivet krever at kristne ledere har reell kunnskap om og forståelse for det samiske mangfoldet, og da særlig lokalt der man jobber.

De samiske ungdomshelgene kan særlig sees i lys av Brydstens dialogdrevne og kontekstdrevne kontekstuelle religiøse opplæring. Det ble skapt arenaer hvor de samiske ungdommene selv fikk komme til orde, og hvor de også fikk møte eldre samiske kulturbærere, som fortalte ungdommene om sin oppvekst og om tradisjoner som kanskje ikke alltid var like kjente for ungdommene. Dermed oppsto det dialog ikke bare mellom ulike bærere av kristen tro og samisk tradisjon, men også dialog mellom dem som i dag er bærere av samiske tradisjoner som springer ut av åndelige praksiser som er bygd opp gjennom generasjoner. Dette var med på å utvide de faglige innenfraperspektivene, både for lederne og for de samiske ungdommene.

Dersom man i hovedsak støtter seg til en trosdrevet kontekstuell religiøs opplæring, vil man miste ut av syne viktig tradisjonskunnskap som har formet religiøse praksiser. Dette er relevant for å drøfte anerkjennelse i samisk trosopplæring spesielt og i kirkelig ungdomsarbeid generelt. Stereotypier av samer kan lett få en stor plass dersom kunnskapsnivået ikke er høyt nok blant dem som planlegger og gjennomfører trosopplæringstiltak og leirer. Stereotypier i møte med samer kan være forestillinger om at samer har rein, bor på vidda, snakker samisk eller har læstadiansk trobakgrunn. Dette kan bidra til å snevre inn og forminske

mangfoldet som preger de samiske kontekstene som samiske ungdommer befinner seg i, slik Tom poengterer (Tom, 2018). Da samiske ungdommer fra ulike deler av Sápmi møttes, var det av grunnleggende betydning både å kunne være like og forskjellige på samme tid, slik Honneth vektlegger anerkjennelse som grunnleggende for å kunne uttrykke seg og å kunne verdsette seg selv.

Så vil et kritisk spørsmål ligge i bunnen, uansett hvilke av Brydstens perspektiver på trosopplæring man jobber ut fra: Hvilke innenfraperspektiver har man egentlig med seg, og hva er begrensningene? En nordsamisk leder eller en norsk leder som bare har jobbet i en nordsamisk kontekst, kan ha det til felles at det først og fremst er nordsamiske innenfraperspektiver man innehar. Det vil ikke automatisk kunne overføres til en sørsamisk kontekst. De fleste menigheter driver først og fremst trosopplæring lokalt. Da blir det, slik Brydsten vektlegger i en *kontekstdrevet kontekstuell religiøs opplæring*, slik at man må begynne i den lokale konteksten og ta utgangspunkt i den, det være seg samisk historie og kultur, samiske åndelige tradisjoner eller samisk kirkeliv.

AVSLUTTENDE DRØFTING

Ledernes perspektiver

Deltakernes erfaringer

[Vis flere bilder](#)

Når man skal legge til rette for samisk ungdomsarbeid, kan man se for seg to akser som må sees i sammenheng med hverandre. Den øverste akse knyttes til ledernes grad av innenfra- og utenfraperspektiver på samisk kultur, samisk kristendomsforståelse og samiske tradisjoner. Den prikkede akse knyttes til deltakernes mulige opplevelse av anerkjennelse. I de tre intervjuene mine ser jeg en sammenheng mellom ungdommenes opplevelse av ledernes innenfraperspektiver på kristen tro og kristne tradisjoner i ulike samiske områder og hvordan dette skaper et rom for å være seg selv. Som ledere må man kjenne sin egen religion og sitt eget trosgrunnlag så godt at man evner å formidle kristen tro, å være i dialog om kristen tro og å kunne se forbindelseslinjer mellom kristen tro og lokal kontekst, slik Brydsten poengterer (Brydsten, 2020). Hvordan informantene har beskrevet møtet med lederne og deres evne til å anerkjenne mangfoldet blant samisk ungdom, kan tolkes i lys av den kontekstdrevne kontekstuelle religiøse opplæringen som Brydsten beskriver (Brydsten, 2020). Ved å ta lokale erfaringer

på alvor og å styrke og løfte frem den lokale kulturen som ungdommene er en del av, anerkjenner man ungdommene som samer. Det skaper hos de samiske ungdommene rom for tro på seg selv slik man er. Ledere med kunnskap om og erfaring med samisk kultur og samiske åndelige tradisjoner ser altså ut til å kunne legge til rette for anerkjennelse av ungdommenes mangfoldige samiske bakgrunner og erfaringer. Dette må imidlertid valideres gjennom videre forskning.

KONKLUSJON

I denne artikkelen har jeg utforsket hva som har bidratt til at samisk ungdom har valgt å delta på samiske ungdomshelger i regi av Samisk kirkeråd over flere år. Mye tyder på at opplevelse av ledernes anerkjennelse av mangfoldige samiske identiteter er av stor betydning for trivsel og for ønsket om å delta på lignende arrangement. Ledernes anerkjennelse står i en sammenheng med ledernes innenfraperspektiver på samiske kulturtradisjoner og samiske åndelige tradisjoner. På den måten skapes det et rom for et samisk mangfold hvor man kan bli kjent og lære av hverandre, samtidig som man ikke må forklare eller forsvare en rekke ting om det å være same.

Jeg har i denne artikkelen ikke undersøkt eller drøftet samisk konfirmantleir, som har vært arrangert i Norge siden 2013. Det vil i fremtiden kunne være interessant med komparativ forskning på de samiske konfirmantleirene i Norge og konfirmantleirene i Svenska kyrkan. Hva er likt? Hva er forskjellig? Hvordan ivaretas samiske innenfraperspektiver på disse konfirmantleirene? Forskning på konfirmantleirene i Sverige peker på betydningen av kontekstuell kompetanse i møte med samiske konfirmanter.

Sannhets- og forsoningskommisjonen leverte sin rapport 1. juni 2023. Rapporten inneholder anbefalinger om blant annet å styrke både kunnskapsformidling om fornorskningen og å styrke samisk språk i offentlige institusjoner, og omfattende og langsiktig nasjonal satsing på samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur som en del av forsoningsarbeidet (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 651- 658). Dette utfordrer også samisk trosopplæring i Den norske kirke i fortsettelsen. Både nå og i fremtiden vil samisk kirkeliv trenge flere samiske ledere i trosopplæringen. Samtidig trengs det også kompetanseheving når det gjelder samiske forhold blant ledere av kirkens trosopplæring, slik at samiske barn og unge kan bli møtt på en god måte og kanskje få lyst til å fortsette å delta på disse arenaene.

LITTERATUR

- Andersen, S. (2003). Samisk tilhørighet i kyst - og fjordområder. I B. Bjerkeli & P. Selle (Red.), *Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye samiske offentligheten* (s. 246–264). Gyldendal Akademisk.
- Andresen, A., Evjen, B. & Ryymin, T. (Red.). Samenes historie frå 1751-2010. Cappelen Damm Akademisk.
- Arbeidsfellesskapet. (2008). *Evaluering av Trosopplæringsreformen: Samisk trosopplæring* (Delrapport 6). Arbeidsfellesskapet.
- Bertheussen, L. (2020, 6. desember). Datteren til Lisa ble hetset på bybussen i Tromsø: – Jeg blir så oppgitt over at det aldri kan ta slutt. *Nordlys*. <https://www.nordlys.no/datteren-til-lisa-ble-hetset-pa-bybussen-i-tromso-jeg-blir-sa-oppgitt-over-at-det-aldri-kan-ta-slutt/s/5-34-1409959>
- Brydsten, J. R. (2020). Contextualising religious education: Different understandings of teaching in Sami confirmation courses. *HTS Theological Studies*, 76(1), 1–8. <https://dx.doi.org/10.4102/hts.v76i1.5827>
- Den norske kirke. (2010). *Plan for trosopplæring: Gud gir – vi deler*. https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/planer-visjonsdokument-og-strategier/plan_trosopplaering_bokmaal.pdf?id=1352504
- Den norske kirke. (2020). *Plan for diakoni* (Revidert utgave fra 2020. Sist oppdatert 24. september 2021). https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/samfunnsansvar/diakoni/plan-for-diakoni_rev2020.pdf
- Eidhamar, L. G. (2006). Undervisning om ulike trostradisjoner. I H. K. Sødal (Red.), *Religions- og livssynsdidaktikk* (3. utg., s. 97-108). Høyskoleforlaget.
- Eidhamar, L. G. (2019). Innenfra eller utenfra, faglig eller personlig? Perspektiver i religions-og livssynsundervisningen belyst ut fra internasjonal debatt. *Prismet*, 70(1), 27–46. <https://doi.org/10.5617/pri.6855>
- Fangen, K. (2022). *Kvalitativ metode*. (Publisert første gang i 2015. Siste oppdatert i 2022).
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/metoder/kvalitativ-metode/>
- Fraser, N. (2002). Anerkjennelse og økonomisk ulikhet. *Agora, Journal for metafysisk spekulasjon*, 20(3/4), 249–262. <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1571-2002-03-04-14>
- Hansen, K. L. & Skaar, S. W. (2021). *Unge samers psykiske helse: En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse*. Sametinget. <https://mental-helseungdom.no/vare-prosjekter/unge-samers-psykiske-helse/>
- Johnsen, T. (2007). *Jordens barn, solens barn, vindens barn: Kristentro i et samisk landskap*. Verbum.

- Korslien, K. K. (2009). Anerkjennelsens plass i diakonien. I K. I. Johannessen, K. Jordheim & K. K. Korslien (Red.), *Diakoni – en kritisk lesebok* (s. 87–102). Tapir Akademisk Forlag.
- Krupka, B. (2012). Tro som sosialt eksperiment: Sosial læring i kirkelig ungdomsarbeid. *Prismet*, 63(4), 219–232.
- The Lutheran World Federation – Department for Mission and Development. (2009). *Diakonia in Context: Transformation, Reconciliation, Empowerment*. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/DMD-Diakonia-EN-low.pdf>
- Norges institusjon for menneskerettigheter. (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter* (NIM-R-2022-006). <https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2022/08/NIM-R-2022-006-web.pdf>
- Nystad, K. (2016). *Sami Adolescents Pathways to Adulthood* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Nystad, K., Spein, A. R., Balto, A. M. & Ingstad, B. (2017). Ethnic negotiation among Sami youth living in a majority Sami community in Norway. *International Journal of Circumpolar Health*, 76(1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/22423982.2017.1316939>
- Partapuoli, P. J. (2015). *Nuorat: Sámi nuoraid áviisa: Sáme nuoraj tidnik: Saemien noeri plaerie: Tidningen för samisk ungdom [Journal for Sami youth]* (Nr. 1). Sáminuorat ideell förening. (Sitert etter Brydsten, 2020).
- Pedersen, P. & Høgmo, A. (2012). *Sápmi slår tilbake. Samiske revitaliserings- og moderniseringsprosesser i siste generasjon*. □ álliidLágádus.
- Samisk kirkeråd. (2011). *Plan for samisk trosopplæring*. Den norske kirke.
- Samisk kirkeråd (2013, 9. oktober). *Hvorfor samisk ungdomshelg?* Facebook. (Hentet 1. oktober 2018). <https://www.facebook.com/ungisapmi>
- Samisk kirkeråd. (2016, 11. april). *Om samisk kirkeråd*. <https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/samisk-kirkerad/>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/ norskfinner og skogfinner: Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023* (Dokument 19 (2022–2023)). <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Siri, K. A. (2023). *Samisk trosopplæring: Fra planverk til praksis i lokalmenigheter i Tromsø* [Masteroppgave]. UiT Norges arktiske universitet. <https://munin.uit.no/handle/10037/29429>
- Spencer, L., Ritchie, J., Ormston, R., O'Connor, W. & Barnard, M. (2014). *Analysis: Principles and processes*. I J. Ritchie, J. Lewis, C. McNaughton Nicholls & R. Ormston (Red.), *Qualitative research Practice: A Guide for Social Science Students & Researchers* (s. 269–294). SAGE Publications.

- Støle, T. (2011). Habermas og diskursens anerkjennelse. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 46(2), 84–95. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2901-2011-02-02>
- Tom, C. M. C. (2018). *Rethinking Recognition: Freedom, Self-Definition, and Principles for Practice* [Doktorgradsavhandling]. University of California, Berkeley. <https://escholarship.org/uc/item/3xm3194x>
- Willig, R. (Red.) & Honneth, A. (2003). *Behovet for anerkendelse*. Hans Reitzels Forlag.